

Sygn. akt V CSK 376/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 8 maja 2014 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Anna Owczarek (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Antoni Górski

SSN Kazimierz Zawada

Protokolant Ewa Zawisza

w sprawie z powództwa S. C.

przeciwko N. S.

o ustalenie,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 8 maja 2014 r.,

skargi kasacyjnej pozwanego od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 27 lutego 2013 r.,

- 1) oddala skargę kasacyjną,**
- 2) zasądza od pozwanego na rzecz powoda kwotę 1.800,-
(jeden tysiąc osiemset) zł tytułem zwrotu kosztów postępowania
kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy wyrokiem z dnia 18 lipca 2012 r. ustalił nieważność umowy pożyczki z dnia 14 października 1997 r., zawartej między powodem S. C. jako pożyczkobiorcą a pozwanym N. S. jako pożyczkodawcą, w zakresie § 3, nakładającego obowiązek zapłaty odsetek umownych w wysokości 1% wartości pożyczki za każdy dzień zwłoki w jej zwrocie, oraz oddalił powództwo o ustalenie nieważności jednostronnej czynności prawnej pozwanego, polegającej na zarachowaniu wpłaconej przez osobę trzecią kwoty 45.000 zł na spłatę odsetek umownych. Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 27 lutego 2013 r. oddalił apelację pozwanego opartą m.in. na zarzucie nieważności postępowania.

Podstawa faktyczna rozstrzygnięcia sądów obu instancji była tożsama. Ustalono, że w dniu 14 października 1997 r. strony zawarły umowę, na podstawie której pozwany udzielił powodowi pożyczki w kwocie 7.500 USD (odpowiednik 27.000 zł) z terminem zwrotu do dnia 31 grudnia 1997 r. Według twierdzeń powoda wskazana kwota obejmowała także wynagrodzenie pozwanego, gdyż rzeczywista kwota pożyczki wynosiła 5.000 USD. Strony postanowiły, że pożyczkobiorca za każdy dzień zwłoki w zwrocie zapłaci odsetki umowne w wysokości 1% „wartości pożyczki” (§ 3 umowy). Na zabezpieczenie roszczeń wynikających z umowy pożyczki powód wystawił weksel na kwotę 27.000 zł, płatny w dniu 31 grudnia 1997 r. Powód poznał pozwanego za pośrednictwem powiązanego z nim rodzinnie S. K. - prawnika, z którym współpracował w zakresie prowadzonej działalności gospodarczej. W dniu 10 maja 1998 r. S. K. przekazał pozwanemu z własnych środków kwotę 45.000 zł. W pokwitowaniu wskazano, że wpłata następuje „z tytułu poręczenia wekslowego pożyczki”, mimo że na wekslu brak adnotacji o poręczeniu, ponadto pozwany oświadczył, że zwrot kwoty powoduje wygaśnięcie wszelkich jego roszczeń wobec S. K., ale nie pozbawia możliwości dochodzenia roszczeń wobec powoda. Sąd Wojewódzki wyrokiem zaocznym z dnia 25 listopada 1998 r. zasądził od S. C. na rzecz N. S. na podstawie weksla kwotę 27.000 zł z 1% odsetkami za każdy dzień zwłoki, począwszy od dnia 1 stycznia 1998 r. do dnia zapłaty. Wyrok ten, doręczony pod adresem w Polsce, pod którym powód nie przebywał,

uprawomocnił się bez zaskarżenia. W oparciu o tytuł egzekucyjny wydany w tym postępowaniu pozwany, po uzyskaniu klauzuli wykonalności, złożył wniosek o wszczęcie egzekucji. Komornik pismem z dnia 19 kwietnia 2001 r. zawiadomił powoda o wszczęciu postępowania egzekucyjnego, wzywając do spłaty długu w kwocie 27.000 z. wraz z odsetkami w kwocie 325.350,00 zł. Sąd Okręgowy wyrokiem z dnia 28 listopada 2005 r. oddalił powództwo o pozbawienie wykonalności wskazanego tytułu wykonawczego wytoczone przez S. C. i jego żonę. Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 28 czerwca 2006 r., zmienił to orzeczenie w części i pozbawił wykonalności tytuł wykonawczy co do obowiązku zapłaty kwoty 45.000 zł z odsetkami, uwzględniając spełnienie świadczenia przez osobę trzecią – S. K. Postępowanie przygotowawcze przeciwko pozwanemu zostało umorzone.

Sąd Okręgowy wskazał, że w dacie zawarcia umowy pożyczki nie obowiązywał jeszcze art. 359 § 2² k.c., zakazujący zastrzegania odsetek wyższych niż maksymalne. Stwierdził, że podstawą nieważności umowy w zakresie odsetek jest sprzeczność tego postanowienia z zasadami współżycia społecznego (art. 58 § 2 k.c.), gdyż nałożył on obowiązek zakazany normami moralnymi. Zastrzeżenie w umowie pożyczki pomiędzy osobami fizycznymi odsetek w wysokości nadmiernej, nie mającej uzasadnienia w wysokości inflacji, ani w zyskach osiągniętych w ramach normalnej, rzetelnie prowadzonej działalności gospodarczej stanowi lichwę. Istotą odsetek zasadniczo jest zrefundowanie osobie, z której środków pieniężnych się korzysta, niemożności korzystania z nich w danym okresie czasu, zrekompensowanie spadku wartości pieniądza i przyniesienie wierzycielowi dochodu, jaki wynikałby z przeciętnej lokaty lub inwestycji pieniężnej w okresie, w którym korzysta się z jego pieniędzy, także po terminie zwrotu. Nie powinny to być zyski nadmierne, niemożliwe do uzyskania w normalnym obrocie, w szczególności jako dochód z kapitału, również w okolicznościach, gdy pożyczkobiorca pozostawał w zwłoce ze spełnieniem świadczenia. Takie zachowanie wierzyciela jest moralnie naganne i powinno być oceniane bardzo negatywnie. Sąd ocenił, że tak nadmierne oprocentowanie jest sprzeczne z zasadami uczciwości, rzetelności i innych wartości, które kierują społeczeństwem. Naliczanie odsetek w wysokości 1% wartości pożyczki za każdy dzień zwłoki oznacza, że w skali roku wynosiłyby one aż 365%, co nie da się pogodzić

z podstawowymi zasadami obrotu gospodarczego, uczciwości międzyludzkiej, a przede wszystkim z zasadą uczciwego zarobku i rzetelności strony udzielającej pożyczki. W braku spłaty pożyczki w ustalonym terminie pozwany rokrocznie uzyskiwałby dochód przekraczający trzykrotnie jej wysokość. Sąd przyjął, że w chwili zawierania umowy pozwany nie miał zamiaru wykorzystania czy oszukania powoda. Według wyliczeń Sądu pierwszej instancji w dacie orzekania dług, mimo przeprowadzonej egzekucji z nieruchomości, nadal przekraczał kwotę 700.000 zł.

Sąd Okręgowy uznał, że wyrok Sądu Wojewódzkiego z dnia 25 listopada 1998 r., nie stanowi przeszkody do rozpoznania sprawy, gdyż brak powagi rzeczy osądzonej, która wymaga tożsamości podmiotów i przedmiotu postępowania oraz podstawy faktycznej żądania. Wprawdzie orzeczenie wydane w sprawie o zapłatę zawiera w sobie ustalenie istnienia bądź nieistnienia stosunku prawnego, jednak zasada ta nie dotyczy postępowania zakończonego wyrokiem zaocznym, którego podstawę stanowią, przyjęte za prawdziwe, twierdzenia powoda o okolicznościach faktycznych przytoczone w pozwie. Sąd Apelacyjny uznał za nieuzasadniony apelacyjny zarzut nieważności postępowania oparty na art. 379 pkt 3 k.p.c. Podkreślił, że do ustalenia tożsamości roszczeń nie wystarczy identyczność przedmiotu i podstawy faktycznej roszczenia. Objęcie w obecnym procesie tą podstawą kwestii zgodności umowy z zasadami współżycia społecznego, nie podnoszonej w poprzednim postępowaniu, przesądza o braku *res iudicata* i tym samym braku nieważności postępowania w pierwszej instancji. Sąd Apelacyjny nie podzielił również zarzutu naruszenia art. 58 § 2 k.c. przyjmując, że nie zachodzi kolizja wartości powoływanych przez pozwanego. Do oddalenia powództwa nie mogła prowadzić wola stron dotycząca wysokości odsetek, istniejąca w chwili zawarcia umowy, gdyż swoboda kontraktowania doznaje ograniczeń i podlega kontroli m. in. przez pryzmat zgodności umowy z zasadami współżycia społecznego (art. 353¹ k.c.), a wola stron nie prowadzi do konwalidacji bezwzględnie nieważnej czynności prawnej. W ocenie Sądu Apelacyjnego powód błędnie odwoływał się do możliwości zastosowania w sprawie art. 5 k.c., gdyż normatywna funkcja zasad współżycia społecznego na gruncie przepisów art. 353¹ i art. 58 k.c. jest odmienna. Zasady współżycia społecznego zgodnie z art. 353¹ k.c. ograniczają swobodę kontraktową, w art. 58 § 2 k.c. wyznaczają granice dopuszczalnej treści

czynności prawnej, a w art. 5 k.c. służą określeniu zakresu wykonywania praw podmiotowych. Sięganie do konstrukcji nadużycia prawa podmiotowego w sytuacji, gdy zastrzeżona wysokość odsetek jest rażąco wysoka i już z tego powodu umowa pozostaje w sprzeczności z zasadami współżycia społecznego jest bezprzedmiotowe, gdyż umowa w tym zakresie jest nieważna, zanim jeszcze może dojść do czynienia z niej użytku. Nie można jednak z góry wykluczyć, w wyjątkowych wypadkach, skutecznego powołania się przez dłużnika na art. 5 k.c. wtedy, gdy odsetki stały się nadmierne po powstaniu zobowiązania, a brak podstaw do zastosowania art. 358¹ § 3 i art. 357¹ k.c. W ocenie Sądu Apelacyjnego zastrzeżenie odsetek w wysokości 1% dziennie należało ocenić jako sprzeczne z zasadami współżycia społecznego w rozumieniu art. 58 § 2 k.c. i art. 353¹ k.c., zatem umowę stron w tej części należało uznać na podstawie art. 58 § 2 w zw. z § 3 k.c. za bezwzględnie nieważną. Wskazał, że Sąd Okręgowy powołał przepis art. 359 § 2² k.c. posiłkowo a nie jako podstawę rozstrzygnięcia. Chwila jego wejścia w życie ani przepis przejściowy (art. 5) ustawy z dnia 7 lipca 2005 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 157, poz. 1316), nie stały na przeszkodzie uwzględnieniu przesłanek określonych art. 359 § 2² k.c. także do oceny umów zawartych przed dniem 20 lutego 2006 r. Sąd Apelacyjny nie zgodził się z zarzutem, że powód uchylając się od zwrotu pożyczki nie mógł żądać ochrony z odwołaniem do zasad współżycia społecznego, gdyż sam te zasady naruszył. Sąd podkreślił ponadto, że już w dniu 10 maja 1998 r. pozwany otrzymał spłatę należności z tytułu pożyczki w kwocie 45.000 zł, dokonaną przez osobę trzecią.

Od wyroku Sądu Apelacyjnego skargę kasacyjną wniósł pozwany, zaskarżając go w całości. W ramach podstawy z art. 398³ § 1 pkt 2 k.c. zarzucił, jako mające istotny wpływ na wynik sprawy, naruszenie art. 379 pkt 3 w zw. z art. 366 k.p.c., a w ramach podstawy z art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c. - naruszenie art. 58 § 2 k.c. wnosząc o uchylenie wyroków Sądów obu instancji i odrzucenie pozwu, ewentualnie o uchylenie wyroku Sądu Apelacyjnego i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną powód wniósł o jej oddalenie i zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył:

W pierwszym rzędzie podkreślić należy, że Sąd Najwyższy rozpoznaje skargę kasacyjną w granicach zaskarżenia oraz w granicach podstaw z tym, że w granicach zaskarżenia z urzędu bierze pod rozwagę nieważność postępowania (art. 398¹³ § 1 k.p.c.). Związanie to oznacza, że ocenie Sądu Najwyższego uchylają się wszystkie inne kwestie prawne, nie podniesione w skardze, w tym odnoszące się do przesłanki interesu prawnego w procesie o ustalenie, mocy wiążącej orzeczenia oraz prekluzji materiału faktycznego, który mógłby być powołany w zakończonym postępowaniu o zapłatę.

Skarga kasacyjna w zakresie bezzasadnego nieuwzględnienia zarzutu powagi rzeczy osądzonej, poprzez pominięcie prawomocnego rozstrzygnięcia, które zapadło w sprawie o zapłatę toczącej się uprzednio z udziałem stron obecnego procesu, mającego skutkować nieważnością postępowania (art. 379 pkt 3 w zw. z art. 366 k.p.c.), nie zasługuje na uwzględnienie. Negatywna przesłanka procesowa *res iudicata* jest instytucją prawa procesowego, ale ściśle związaną z prawem materialnym. Pomijając spory definicyjne, w tym odnoszące się do pojęć prawomocności materialnej i formalnej, wskazać należy, że merytoryczne orzeczenie sądu uzyskuje niewzruszalność i stabilność w wyniku dwóch cech będących skutkiem powagi rzeczy osądzonej, tj. mocy wiążącej treści rozstrzygnięcia, które stwarza między stronami indywidualną skonkretyzowaną normę regulującą istniejący, ale sporny dotąd między nimi, stosunek prawny oraz zakazu ponownego rozstrzygnięcia co do istoty tej samej sprawy. Celem postępowania cywilnego jest urzeczywistnienie obowiązującej normy prawnej i zapewnienie stanu pewności prawa w stosunkach cywilnoprawnych podmiotów biorących udział w danym postępowaniu, ale wyłącznie co do tego co, w związku z podstawą sporu, stanowiło między tymi stronami przedmiot rozstrzygnięcia (art. 366 k.p.c.). Każdorazowo granice przedmiotu procesu są określone żądaniem pozwu, skonkretyzowanym podstawą powództwa, zatem ramy procesu wyznacza akt woli i wiedzy powoda (art. 321 § 1 k.p.c.). Związanie nim sądu wynika wprost z zasad dyspozycyjności i autonomii praw prywatnych, obejmujących swobodę dysponowania uprawnieniami o charakterze procesowym. Wyjście poza te granice uzależnione jest od woli stron procesu i może mieć miejsce jedynie wtedy, gdy

dopuszcza to prawo procesowe. Przypomnieć zatem trzeba, że powód może poszerzyć zakres dotychczasowych przytoczeń oraz przedmiotowo zmienić powództwo, w zakresie żądania lub podstawy faktycznej dotychczasowego powództwa, poszerzając twierdzenia faktyczne powołane w pozwie (art. 187 § 1 pkt 2 k.p.c.) o nowe okoliczności uzasadniające żądanie lub poprzez wystąpienie z nowym roszczeniem zamiast lub obok poprzedniego w granicach poprzedniej, poszerzonej lub nowej podstawy faktycznej (art. 193 k.p.c.). Zmiana taka jest dopuszczalna w trakcie postępowania pierwszoinstancyjnego, w tym po wniesieniu sprzeciwu od wyroku zaocznego (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 12 lipca 1988 r., III CZP 50/88, OSP 1990, nr 5-6, poz. 256, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 31 marca 1998 r., II CKN 637/97, OSNC 1998, nr 1, poz. 181). Powszechnie akceptowane jest stanowisko, że możliwe jest również poszerzenie podstawy faktycznej sporu przez pozwanego podejmującego obronę w procesie poprzez zgłoszenie tzw. zarzutów umotywowanych.

Odnosząc powyższe uwagi do okoliczności sprawy podkreślić trzeba, że powód był wystawcą weksla gwarancyjnego wydanego pozwanemu dla zabezpieczenia roszczeń z łączącej ich umowy pożyczki. Podstawa faktyczna powództwa w sprawie o zapłatę, która toczyła się pomiędzy wystawcą a remitentem i została zakończona wyrokiem zaocznym z dnia 25 listopada 1998 r., była ograniczona wyłącznie do zobowiązania wekslowego. Wyrok ten zapadł w oparciu o przyjęcie za prawdziwe twierdzeń powoda o wydaniu weksla i potwierdzenie ważności tego papieru wartościowego, a stosunek podstawowy, w tym kwestia ważności postanowień umowy łączącej strony, nie był w ogóle przedmiotem sprawy.

Obecnie judykatura powszechnie przyjmuje, że źródłem zobowiązania wekslowego jest umowa dochodząca do skutku poprzez wydanie remitentowi weksla przez wystawcę, przy czym czynności prawne, z których wynikają zobowiązania wekslowe, nie określają celu gospodarczego lub społecznego wynikającego z nich przysporzenia. Określa go dopiero umowa leżąca u podstaw zaciągnięcia zobowiązania wekslowego, wskazująca tzw. stosunek podstawowy (kauzalny) dla tego zobowiązania (tu: pożyczka). Wykazanie nieważności lub unieważnienie umowy, będącej źródłem zobowiązania wekslowego, jest

jednoznaczne ze stwierdzeniem nieistnienia tego zobowiązania (por. m.in. uchwała 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 7 stycznia 1967 r. III CZP 19/66, OSNCP 1968, nr 5, poz. 79, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 września 2004 r., IV CK 712/03, OSNC 2005, nr 7-8, poz. 143, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 marca 2012 r., II CSK 35/11, M.Pr. Bank. 2012, nr 12). Wadami, skutkującymi nieważnością lub uzasadniającymi unieważnienie (wzruszenie) przez uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia woli, może być dotknięta zarówno umowa mająca być źródłem zobowiązania wekslowego jak i umowa mająca rodzić stosunek podstawowy (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 19 marca 1998 r., I PKN 560/97, OSNAPUS 1999, nr 5, poz. 160, z dnia 17 czerwca 1999 r., I CKN 51/98, OSNC 2000, nr 2, poz. 27, z dnia 18 listopada 1999 r., I CKN 215/98, OSNC 2000, nr 7-8, poz. 128 i z dnia 10 października 2000 r., V CKN 98/00, OSNC 2001, nr 6, poz. 88). W razie nieistnienia lub nieprawidłowości stosunku podstawowego dłużnikowi wekslowemu (wystawcy) przysługują wobec remitenta zarzuty subiektywne, tzn. oparte na osobistych stosunkach, w tym zarzut nienależnego świadczenia, a gdy sumę wekslową już zapłacił - roszczenie o zwrot nienależnego świadczenia. W tej relacji podmiotowej bowiem zasada abstrakcyjności weksla doznaje ograniczenia. Orzecznictwo przyjęło, że wydanie nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym na podstawie weksla umożliwia, w wypadku wniesienia zarzutów, poszerzenie podstawy faktycznej i prawnej sporu o stosunek podstawowy zarówno z inicjatywy powoda jak i pozwanego, jednak zawsze w granicach nakazu, przy czym nie kwalifikuje takich czynności jako zmiany powództwa (por. uchwała Izby Cywilnej i Izby Pracy Sądu Najwyższego z dnia 24 kwietnia 1972 r., III PZP 17/70, OSNC 1973, nr 5, poz. 72, wyroki Sądu Najwyższego z dnia 14 marca 1997 r., I CKN 48/97, OSNC 1997, nr 9, poz. 124, z dnia 24 czerwca 2005 r., V CK 780/04, nie publ., z dnia 22 czerwca 2006 r., V CSK 86/06, nie publ., z dnia 20 czerwca 2008 r., IV CSK 65/08, nie publ., postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 czerwca 2005 r., I CK 44/05, nie publ.). Konstrukcja ta znajduje odpowiednie zastosowanie w postępowaniu rozpoznawczym, w którym pozew oparty był na wekslu i zapadł wyrok zaoczny.

Stwierdzić zatem należy, że skoro powód zgłosił żądanie zapłaty na podstawie weksla, do niego ograniczył podstawę faktyczną powództwa, a następnie

nie dokonał poprzez zmianę przytoczeń przeniesienia sporu z płaszczyzny stosunku prawa wekslowego na płaszczyznę stosunku prawa cywilnego oraz nie doszło do takiego przeniesienia z inicjatywy pozwanego, wobec nie zaskarżenia wyroku zaocznego, to tak wyznaczona podstawa sporu odpowiednio określiła przedmiot rozstrzygnięcia sądu. Konsekwentnie brak tożsamości przedmiotowej roszczeń w sprawie o zapłatę, zakończonej prawomocnym wyrokiem, i w obecnej sprawie o ustalenie nieważności umowy pożyczki, gdyż nie tylko zgłoszono inne żądania, które zmierzały do osiągnięcia innego celu, ale także różna była podstawa faktyczna i prawna sporu oraz nie objęto osądem, wobec niezgłoszenia, zarzutu nienależności świadczenia z weksla wobec nieistnienia ważnego zobowiązania. Nie ulega wątpliwości, że tym samym inny był przedmiot rozstrzygnięcia sądu, a powaga rzeczy osądzonej obejmuje jedynie wyrok orzekający o zobowiązaniu wekslowym. Zachodzi zatem różnica w porównaniu ze stanem, będącym przedmiotem oceny w postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 25 sierpnia 1998 r., I PKN 266/98 (OSNP 1999, nr 17, poz. 554). Co do zasady, podniesiony w poprzedniej sprawie i rozstrzygnięty w niej prejudycjalnie, zarzut nieważności umowy podstawowej skutkowałby powagą rzeczy osądzonej wydanego w niej orzeczenia, skuteczną także w obecnym postępowaniu o ustalenie (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 23 września 2009 r. III CZP 50/09, OSNC 2010, nr 3, poz. 41). Sąd Najwyższy w obecnym składzie podziela stanowisko przedstawione w uchwale z dnia 21 listopada 2013 r., III CZP 67/13, Biul. SN 2013, nr 11, poz. 12 i powołanych w jej uzasadnieniu licznych judykatach.

Jak podniesiono w początkowej części rozważań, wobec niewskazania w skardze na prekluzję materiału faktycznego, istniejącego w chwili wydawania poprzedniego orzeczenia, i ewentualnie wynikające z niej zarzuty (por. uchwałę 7 sędziów Sądu Najwyższego - zasadę prawną - z dnia 23 października 1954 r., I CO 41/54, OSN 1956, Nr 1, poz. 3, uchwały Sądu Najwyższego z dnia 5 czerwca 1954 r., II CO 26/54, OSN 1955, Nr 2, poz. 30, z dnia 21 lipca 2010 r., III CZP 477/10 OSNC 2010, Nr 2, poz. 165, z dnia 2 lutego 2011, III CZP 128/10, OSNC 2011, nr 10 poz. 108, z dnia 23 maja 2012 r., III CZP 16/12 OSNC 2012, Nr 11, poz. 129, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 listopada 2012 r., V CSK 541/11, nie publ.),

rozważanie przez Sąd Najwyższy czy w okolicznościach sprawy miałyby ona zastosowanie jest niedopuszczalne.

Chybiona jest również podstawa kasacyjna obejmująca naruszenie art. 58 § 2 k.c. Upatruje go skarżący w błędnej ocenie, że przyjęcie odsetek w takiej wysokości jest sprzeczne z zasadami współżycia społecznego, podczas gdy nie miały one służyć uzyskaniu nadmiernego wynagrodzenia, tylko zdyscyplinowaniu powoda w zakresie terminowego zwrotu pożyczki, niemożności powoływania się przez powoda na tę sprzeczność wobec uchylania się od spłaty pożyczki, ponadto niewydaniu przez sąd orzeczenia określającego inną wysokość odsetek „co najmniej na poziomie znacznie wyższym jak odsetki ustawowe”. Sąd Najwyższy podziela stanowisko, że przed zmianą przepisów kodeksu cywilnego, polegającą na wprowadzeniu art. 359 § 2² k.c., zakazującego zastrzegania odsetek wyższych niż maksymalne, podstawą stwierdzenia nieważności postanowień umów w tym przedmiocie jest art. 58 § 3 w zw. z 58 § 2 k.c. i art. 353¹ k.c. (por. uchwałę 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 22 maja 1991 r., III CZP 15/91, OSNCP 1992, nr 1, poz. 1; uchwałę 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 6 maja 1992 r., III CZP 141/91, OSNCP 1992, nr 6, poz. 90, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 stycznia 2003 r., II CKN 1097/00, OSNC 2004, nr 4, poz. 55, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 czerwca 2005 r., II CK 742/04, nie publ., wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 maja 2010 r., III CSK 230/09, nie publ.). Wyrok ustalający bezwzględną, następującą z mocy prawa nieważność postanowienia umowy w chwili jej zawarcia ma charakter deklaracyjny i wywołuje skutek wsteczny (*ex tunc*). Powództwo nie zmierzało do uzyskania wyroku kształtującego, a pozwany nie zgłosił w tym przedmiocie stosownego wniosku opartego na zarzucie o bezwładniającym żądanie pozwu w części. Z tych względów Sąd z urzędu nie mógł orzec o innym ukształtowaniu między stronami wysokości odsetek. Trafne i należycie umotywowane jest stanowisko sądu drugiej instancji co do oceny lichwiarskich odsetek jako naruszających zasady współżycia społecznego oraz braku podstaw zastosowania tzw. „zasady czystych rąk”.

W tym stanie rzeczy, wobec braku uzasadnionych podstaw kasacyjnych, Sąd Najwyższy oddalił skargę pozwanego (art. 398¹⁴ k.p.c.). O zwrocie kosztów postępowania kasacyjnego na rzecz powoda postanowiono w oparciu o zasadę

odpowiedzialności za wynik sprawy (art. 108 § 1 w zw. z art. 98 § 1, art. 398²¹ i art. 391 § 1 k.p.c.).